

(G)een eigen stem

Een tijdje geleden was ik samen met Catrien Posthumus Meyjes een paar keer een uur in een zorgcentrum. Met een huiskamer vol dementerende hoogbejaarden gingen we zingen. ‘Een karretje op de zandweg reed’, ‘t Hijgend hert der jacht ontkomen’, ‘Op de grote, stille heide’, ‘Gelukkig is het land dat God de Heer beschermt’ – dat soort liedjes. Ook ‘Elsje fiederelsje’ was populair. Er werd meegezongen, er werd doorheen geslapen, er werd gefascineerd naar het pianospel gekeken. Gezichten, handen en lichamen ontspanden. Tijdens dit uurtje zingen en luisteren werden diepe lagen aangeboord: achter het bewustzijn verdwenen herinneringen, niet meer te vangen geloofsbelevingen.

Wat gaat er gezongen worden in de zorgcentra van de toekomst? Wat moet er gezongen worden als de kinderen van nu dementerend in een rolstoel zitten? We vroegen het enkele pubers. ‘Geen idee’, antwoordde de een. ‘Niks’, zei de ander. ‘We zingen niet, ze moeten luisterliedjes laten horen’ en er volgden wat namen van groepen en nummers die op dit moment in zijn.

Geen eigen stem?

Zingen kinderen niet meer? Herman van Veen zingt al decennia lang dat toen ‘Hilversum 3 nog niet bestond’ ieder ‘zijn eigen stem’ had.

Dertig jaar geleden startte de eerste cursus ‘Muziek op schoot’, voor ouders die geen kinderliedjes voor hun baby of peuter meer kenden. ‘Muziek’ en ‘zingen’ verdween uit de scholen. Programma’s als ‘The Voice of Holland’ of ‘Holland’s Got Talent’ gaan wel over zingen, maar alleen ‘de besten’ mogen door, alle anderen wordt de deur gewezen.

Catrien en ik geven samen cursussen: voor kerkmusici de *Basiscursus Cantor* en de *Vervolgcursus Cantor*, voor predikanten de cursus *Voorganger, Kerkmuziek en Pluraliteit*. Altijd, werkelijk altijd komt het onderwerp ‘kind en kerklied’ naar voren, eerder vroeg dan laat.

‘In de kindernevendienst wordt niet gezongen.’

‘Zonder gebruik van YouTube-filmpjes kunnen we niet zingen, want lang niet iedere leider is muzikaal.’

‘Er staan misschien wel kinderliederen in het nieuwe Liedboek, maar die kan ik niet op YouTube vinden.’

Zingen kinderen niet meer? Dat is niet de juiste vraag, de vraag moet zijn: zingen ouders of leerkrachten niet meer?

Iedereen kan zingen

Zingen is de vorm van musiceren die direct bin-
nen handbereik ligt. Het is de toegankelijkste
manier van muziek maken.¹ Voor alle andere
muziek heb je iets buiten jezelf nodig, maar om
te zingen heb je genoeg aan je eigen lijf. Ook
mensen die zeggen dat ze niet kunnen zingen,
kunnen het best – ze doen het alleen niet en
hebben dus ook de ervaring niet. Of ze haken af
omdat het ‘niet klinkt’.

Als mens ben je dus eigenlijk een muzikant-
instrument. Geen wonder dat zingen zo dichtbij
kan komen. Het is je eigen adem die stroomt, je
eigen stem die klank voortbrengt, je eigen lijf dat
in trilling wordt gebracht en zo de klank doet
resoneren. Door zingen kun je jezelf uiten en je
kunt er dingen mee tot je nemen. Het zingen zelf
vormt en je wordt gevormd door wat je zingt. Je
slaat het op in geheugen en ervaring en zo wordt
het tot geestelijk eigendom. Geen wonder dat ge-
loof en gezongen muziek een
vaste combinatie zijn. Je kunt
niet zónder met het oog op
het ‘uiten’, je kunt niet zónder
met oog op het ‘innen’.

Doe je dit alles samen, dan raak je met elkaar
verbonden: één adem, één klank, je geeft je
stem, je ontvangt van de ander.

Het gaat hierbij niet over zingen op hoog ni-
veau. Het gaat niet over speciale mensen en ook
niet over volwassenen. Het gaat over wat zingen
kan zijn, op alle leeftijden en in allerlei samen-
stellingen. In het kader van dit artikel gaat het
vooral ook om de wereld van het geloof, daar
waar gezongen muziek zo’n onvervangbare plek
inneemt. Juist daarom is het zo belangrijk om
zo jong mogelijk te beginnen.

Opnieuw heeft zingen een enorm voordeel.
Want als handjes nog te klein zijn om piano te
leren spelen, of armen te kort voor een gitaar,
dan kan er allang gezongen worden. Het leuke
is ook dat kinderen open en ontvankelijk zijn.
Als jij zingt, zingen zij ook. Wat jij zingt, zingen
zij mee. Ze zijn onbevooroordeeld; schaamte
komt pas later (‘ik ga niet zingen!’) net als het
vooordeel (‘ik ga dát niet zingen!’). Boven-
dien, als samen zingen een gewoon onderdeel
van het dagelijks leven is – bij de maaltijd, bij
het naar bed brengen, op school, in de kerk, in
de kindernevendienst – dan is de kans groter
dat het ook op de meer kritische leeftijd geac-
cepteerd blijft.

Sleutelwoord 1: kerkmusici

Iedereen kan zingen, sterker nog: iedereen is
muzikaal.² Tegelijk moeten we niet de ogen
sluiten voor de werkelijkheid. De alledaagse
muziekpraktijk is enorm
veranderd door de komst van
geluidsdragers en de steeds
verdergaande mogelijkheden

daarvan. ‘Samen zingen’ is al lang niet meer
vanzelfsprekend. Hoewel, er zijn enkele contex-
ten waar de vanzelfsprekendheid gebleven is. De
kerk bijvoorbeeld.

Iedereen kan zingen, dat is gebleven. Dat wil
niet zeggen dat het altijd vanzelf gaat. Op zich is
dat niets nieuws, dit geldt ook voor lezen, voet-
ballen, schaken, programmeren of banden plak-
ken. Daarom zijn er docenten, coaches, trainers.
En in de kerk? Daar heb je kerkmusici – dat is
het sleutelwoord. Goed opgeleide kerkmusici
zijn de personen aan wie je het kunt overlaten
om kerkmuzikaal aan de slag te gaan met men-

sen van allerlei leeftijden en mogelijkheden.
Precies dat is hun vak. Enkele voorbeelden om
dat uit te werken.

• De cantor

In de wereld van de kerkmuziek is de cantor
degene die zich richt op de gezongen mu-
ziek in de kerk, om te beginnen die van de
gemeente. Zij of hij leidt de gemeentezang,
leert nieuwe liederen aan, et
cetera. En vóór alles: hij maakt
enthousiast en stimuleert, want
hij is musicus. Daarbij heeft hij
de gemeente in al haar geledingen in beeld,
inclusief de kinderen!

• De kindercantorij

Een mogelijkheid om de kinderen een eigen
plaats en functie te geven is de kindercantorij.
Daar leren de kinderen goed zingen en krijgen
ze stemvorming. Ze leren (kerk)liederen en
bouwen zo aan eigen repertoire en ervaring;
het zingen is functioneel, want het koor func-
tioneert regelmatig in de kerkdienst.

Ervaring van een ouder: ‘Heerlijk dat er
weer een nieuw kinderkoorproject komt.
Mijn zoon zingt nog steeds de liedjes van
Palmpasen en ik ben nu wel aan iets anders
toe ...’

Ervaring van een cantor: ‘Ik kreeg een
WhatsApp-filmpje toegestuurd van een ou-
der. Het kleine zusje van een van de kinderen
van het project, luidkeels zingend op de
schommel: ‘O Lòdòd hier mai prèèèr’. Prach-
tig, nog even en ze mag ook meedoen!’

Het is goed om je te realiseren dat een kinder-
koor of -cantorij beginnen niet zo moeilijk
is. Het is eerder de kunst om het koor te laten
voortbestaan. Het leiden van een kinderkoor
vraagt behalve deskundigheid ook een lange
adem.

• Projectmatig

Daarom is het ook een goede optie om met
de kinderen zo nu en dan een speciaal project
te doen. Gedurende een aantal
zondagen komt de cantor in de
kindernevendienst langs. Met
het oog op bijvoorbeeld Kerst of

Palmzondag of Pasen studeert zij of hij met de
kinderen een aantal liederen of stukken in.
De ervaring leert dat de meeste kinderen zoiets
fijn en gezellig vinden. Misschien niet allemaal,
maar dat is ook helemaal niet erg. Voor in ieder
geval een van hen is er de taak om het liedjes-
bord te tonen. Op dit liedjesbord, een houten
bord op een stok, hangt een blad met in grote
letters de te zingen tekst. Het kind met lied-
jesbord staat direct naast de dirigent, zodat de
zangers dirigent en tekst in één oogopslag zien.
Zo’n bord werkt als een magneet – de kinderen
richten zich op bord en dirigent en concentre-
ren zich op het zingen, in plaats van geïntimi-
deerd de kerk in te staren of zoeken waar papa
en mama zitten en vergeten te zingen.

tip

*Zijn er niet zoveel kinderen, vraag dan enkele
goed zingende vrouwen om heel zachtjes (!)
mee te zingen. Zij bieden een fundamentje
zodat de kinderen zich zekerder voelen en
daardoor beter zingen.*

• De liedcd

Een kerkmuzikaal geschoold echtpaar ergens in het land zorgt ieder jaar voor een cd met een reeks kerkliederen voor de komende periode. De een speelt de cd vol, die vervolgens naar de scholen in het kerkgebied gaat; de ander gaat de scholen langs om met de kinderen te zingen en het zingen af te werken en te verfijnen. Natuurlijk is het repertoire afgestemd op het kerkelijk jaar en de liturgische praktijk. Muzikale vorming en kerkmuzikale vorming en repertoireopbouw ineen.

• Zingkamp

Zijn er binnen de eigen kring te weinig mogelijkheden? Of wil je meer? Enkele kerkmuziekorganisaties in Nederland organiseren ieder jaar een 'zingkamp' voor kinderen. De lutherse Werkgroep voor Kerkmuziek doet dat met *Jeugdmuziekdagen*. Zij richten zich vooral op repertoire dat kenmerkend is voor de Lutherse kerkmuzikale traditie (leeftijdscategorie 7-15 jaar). Kerkzang.nl doet het met de *Kerkmuziekdagen voor de Jeugd*. Hun focus is het brede kerkmuzikale repertoire (leeftijdscategorie 7-21 jaar). In beide gevallen gaat het om een meerdaags kamp met een combinatie van zingen en recreatie, altijd met deskundige leiding en als afsluiting een vesper of het mee-

werken aan de kerkdienst van een genabuurde kerk.³ De kinderen ervaren hoe leuk het is om samen met (kerk)muziek bezig te zijn, onder kundige leiding. Er ontstaat liefde voor (kerk)muziek én er worden diepgaande (muzikale) vriendschappen gesloten.

Sleutelwoord 2: investeren

Niet iedere kerk heeft een cantor. Zijn daarmee de kansen voor het zingen met kinderen verkeken? Zeker niet!

- Misschien is er in een kerk, dorp of stad verderop wel een cantor of andere kerkmusicus die ingeschakeld kan worden. Denk in dat geval eens na over een gezamenlijk kinderkoorproject.
- Kijk vooral ook binnenshuis rond, want in elke kerkgemeenschap is wel iemand te vinden die goed kan zingen. Probeer zo iemand op te sporen, bied hem of haar de mogelijkheid om zich wat verder te bekwamen en ga aan de slag.
- Niet iedereen die op zich muzikaal vaardig is, heeft vanzelfsprekend de kwaliteiten voor het zingen met kinderen in huis, maar daar zijn oplossingen voor: les, een cursus, coaching.

Wil je op dit punt werkelijk verder komen, dan vraagt dat inspanning en inzet. Daarmee komen we bij het tweede sleutelwoord: *investeren*. Investeren in kennis en kunde levert altijd wat op. Juist omdat kerk en muziek een vast koppel vormen, is investeren van wezenlijk belang. Als kerkgemeenschap creëer je en versterk je jezelf ermee. Investeer daarom in elkaar, in kennis en kunde en vaardigheid. Niet om die kennis/kunde/vaardigheid in zichzelf, maar om dat wat het bewerkt!

Zing!

De kerk is een zingende gemeenschap. De Heilige troont op Israëls lofzangen (Psalm 22,4). Maar als kinderen niet leren zingen, als ze hooguit leren mee te hummen met YouTube of cd, als zingen iets wordt voor 'getalenteerde mensen', dan sterft het zingen in de kerk uit, dan gaat 'de troon van de Heilige' wankelen. Jong geleerd is nog altijd oud gedaan (en alle levensjaren die daartussen liggen). Ontneem kinderen die mogelijkheid niet, zwijg niet met hen, maar zing! <

* Dit artikel kwam tot stand met medewerking van Catrien Posthumus Meyjes.

Noten

¹ Evert Boele Bisschop, 'Zingen, dat is beter dan muziekonderwijs', in: *Trouw* 29 oktober 2014.

² Zie ook titels (en natuurlijk de inhoud) van recent verschenen, populaire boeken als *Iedereen is muzikaal* van Henkjan Honing (2009, Amsterdam: Nieuw Amsterdam) en *Singing in the brain* van Erik Scherder (2017, Amsterdam: Athenaeum).

³ Zie www.luthersewerkgroepkerkmuziek.nl/jeugdmuziekdagen en www.kerkzang.nl/jeugd/activiteiten-voor-de-jeugd.html

Anje de Heer is kerkmusicus en liturgist, coördinator van het Huis van de Kerkmuziek, projectmedewerker Kerkzang.nl en adviseur van het Steunpunt Liturgie (GKv).
E anjedeheer@kpnmail.nl

- Bert Stolwijk (red.) (2015). *Kom en zing! Geloofsliederen voor kinderen*. Baarn: Adveniat Bundel van de Werkgroep Kind en Kerk van de Kerkelijke Vereniging St.-Gregorius in het bisdom Haarlem-Amsterdam, speciaal samengesteld voor kinderkoren en uitstekend bruikbaar voor een bredere kerkelijke praktijk. 179 liederen in zes rubrieken: *Van dag tot dag – Het jaar rond – De heiligen – Zingen met de psalmen – Andere geloofsliederen – Samen vieren*. Met thematisch register en bijbelvindplaatsen. www.komenzing.nl
- *Samenleesbijbel* (2015). *Nederlands Bijbelgenootschap i.s.m. Royal Jongbloed en PKN/Jop*. Met 40 kinderbijbelliederen van Jan Marten de Vries en cd. Pianobegeleidingen in een aparte bundel. www.samenleesbijbel.nl
- Hanna Lam en Wim ter Burg. *Alles wordt nieuw*. Uitg. Kok (oorspr. Nijkerk: Callenbach). 13^e druk 2007 (1^e druk 1983). Een inmiddels klassieke verzameling van nog altijd actuele kinderbijbelliederen. Verkrijgbaar o.a. als verzamelbundel inclusief begeleidingen.
- Jan D. van Laar (2010). *Alle vogels vliegen. Bijbelliederen voor jonge kinderen*. Zoetermeer: Boekencentrum. Inclusief cd. Eenvoudig maar nooit simpel, kernachtig en verstaanbaar, vaak met spelen en bewegingssuggesties. Tweedehands nog verkrijgbaar. Zoek ook op: *Bijbelliederen voor jonge kinderen deel I, II en III*.

tip

Het zingen gebeurt ver van huis, de betekenis voor de deelnemers is groot maar de eigen gemeenschap krijgt er niet veel van mee. Verder is zo'n kamp maar eenmaal per jaar. Kerkzang.nl organiseert daarom in de kerstvakantie ook een dag 'Midwinterzingen'.

Oriëntatieochtend ‘Zingen met kinderen in de kerk’

Zingen met kinderen in de kerk – hoe doe je dat? Hoe realiseren we dat bij ons? Is het iets voor mij? Met het oog op deze vragen organiseert Bureau Kerkzang op 10 maart 2018 een speciale oriëntatieochtend ‘*Zingen met kinderen in de kerk*’ op een nader te bepalen locatie in het midden van het land. Aanmelding en informatie: bureau@kerkzang.nl

Kinderliederen in het Liedboek

Register

Op www.liedboek.nl is onder andere een overzicht van alle kinderliederen te vinden via www.liedboek.nl/registers/registers > *Register voor kerkmusici door Ronald van Drunen*

Luistervoorbeelden

Bij het Liedboek (2013) zijn inmiddels drie dubbelcd's verschenen: *Met hart en ziel I, II en III*. Een van de cd's van deel III bevat 26 kinderliederen. Ook op de andere cd's staan kinderliederen (en natuurlijk kunnen kinderen veel meer zingen dan alleen *kinderliederen*). www.liedboek.nl/uitgaven

Liedboek voor jou - twee katernen

In de speciale uitgaven van het Liedboek voor kinderen zijn twee aparte katernen opgenomen. Het eerste, voorin, gaat over *Muziek!* Zes blokjes, achtereenvolgens over *Zingen*, *Muziek in de Bijbel*, *Muziek in de kerk*, *Psalmen en gezangen*, *Mooie muziek* en *Over dit liedboek*. Er staan ook een aantal zoekopdrachtjes bij.

Het tweede, achteraan in de bundel, gaat over elf afzonderlijke liederen (kinderliederen): een *optochtlied*, een *vertellied*, een lied met *rolverdeling*, een *danklied*, een lied met *speciale muziekinstrumenten*, een lied *voor het slapengaan*, een lied dat eruit ziet als een *beker*, een *achterstevorenlied*, een lied dat een *naam* verbergt, een *middeleeuwse musical* en je eigen *Top 20*. Een prima mogelijkheid om met kinderen te gaan zingen.